

Patryk Czulno*

PERCEPCJA POLITYCZNA JAKO ŹRÓDŁO POLITOLOGICZNE:
POTENCJAŁ BADAWCZY.

**RECENZJA KSIĄŻKI KRZYSZTOFA KASIANIUKA
„MODELOWANIE PERCEPCJI TRANSFORMACJI POLITYCZNEJ.
PODEJŚCIE SYSTEMOWE”**

POLITICAL PERCEPTION AS ANALYTICAL DATA:
RESEARCH POTENTIAL.

**REVIEW OF KRZYSZTOF KASIANIUK’S BOOK “MODELING PERCEPTIONS
OF POLITICAL TRANSFORMATION. A SYSTEMS APPROACH”**

* Dr Patryk Czulno, Lecturer in European Politics, University of Bristol, UK
e-mail: patryk.czulno@bristol.ac.uk | ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6542-4945>

Niniejsza recenzja oferuje czytelnikowi wstępne zapoznanie się z książką autorstwa Krzysztofa Kasianiuka pod tytułem *Modelowanie percepcji transformacji politycznej. Podejście systemowe*. Recenzja dzieli się na cztery części. Po pierwsze, przedstawia główne cele i strukturę książki. Po drugie, jej wkład w szerszą dyskusję filozoficzną, teoretyczną i metodologiczną. Po trzecie, recenzja podkreśla znaczenie testów empirycznych książki, by wreszcie, po czwarte, zwrócić uwagę na potrzebę dalszych dyskusji.

Książka Kasianiuka przedstawia procedurę modelowania percepcji. Głównym celem tej procedury jest wykorzystanie komunikatów aktorów politycznych do wyjaśnienia i ewentualnego prognozowania sposobów myślenia tych aktorów na temat potencjalnie stymulowanych przez nich procesów politycznych. Książka obejmuje pięć rozdziałów. Dokonuje przeglądu szeregu problemów filozoficznych dotyczących transformacji politycznej i jej percepcji (rozdział pierwszy). Analizuje podstawy teoretyczne i metodologiczne modelowania tejże percepcji (rozdział drugi). Ponadto wyjaśnia samą procedurę modelowania (rozdział trzeci) oraz testuje ją empirycznie w dwóch studiach przypadku (rozdział czwarty i piąty).

Autor oferuje instrumentarium badawcze politologom różnych specjalizacji, potencjalnie również przedstawicielom pokrewnych nauk społecznych. Mianowicie, proponowane modelowanie pozwala na analizę myślenia aktorów politycznych, zarówno indywidualnych jak i kolektywnych (np. liderów i ugrupowań). Ponadto pozwala zajmować się transformacją zarówno ustrojową jak i fragmentaryczną, w tym procesami ciągłości i zmiany w różnych obszarach przestrzeni publicznej.

Książka pozwala czytelnikowi uporządkować oraz poszerzyć wiedzę na co najmniej kilku poziomach. Na poziomie filozoficznym oferuje wkład w dyskusje ontologiczne i epistemologiczne dotyczące tzw. paradoksu statku Tezeusza. Autor odnosi te dyskusje do zagadnień *ciągłości* i *zmiany* jako podstawowych elementów transformacji politycznej.

Argumentuje wreszcie na korzyść znaczenia komunikatów w badaniu tej transformacji, gdzie konkretny byt opisywany jest za pomocą konkretnego pojęcia formułowanego za pomocą konkretnego języka. Autor skupia się na próbie rozpoznania percepcji samych aktorów politycznych wobec rozróżnienia ciągłości i zmiany.

Na poziomie teoretycznym i metodologicznym książka przedstawia procedurę modelowania z perspektywy systemowej, w oparciu o modele identyfikacji systemu, teorię grafów i metodykę analizy map poznawczych. Autor definiuje samo „modelowanie” jako „proces badawczy polegający na porządkowaniu kategorii poznawczych mających opisywać i wyjaśniać rzeczywistość” (s. 47). W politologii ten proces dotyczy selektywnej analizy komunikatów aktorów politycznych, przy uwzględnieniu ich roli w porządkowaniu procesów transformacyjnych. Jednocześnie autor wskazuje na znaczenie dualizmu podejścia systemowego w analizie tych komunikatów, rozróżniając pomiędzy systemem a otoczeniem. Podkreśla komplementarność modeli białej i czarnej skrzynki w badaniu odpowiednio cech strukturalnych i funkcjonalnych zjawisk i procesów politycznych. Proponowane modelowanie prezentuje głównie podejście jakościowe.

Książka wpisuje się również w powszechny problem konieczności stosowania uproszczeń rzeczywistości w studiach empirycznych (znajdziemy w niej m.in. odniesienie autora do krytyki innej publikacji, *Granice wzrostu*; patrz: ss. 49-50). Problem ten szczególnie dotyka modelowania percepcji, gdzie należy uwzględniać zarówno niedoskonałość kategorii poznawczych i operacji badawczych stosowanych przez naukowca (gdzie uproszczone jest odkodowanie wiedzy) oraz nieostrość komunikatów wyrażanych przez aktora politycznego (gdzie uproszczone jest kodowanie wiedzy). Ten problem sugeruje potrzebę pogłębionej dyskusji w świetle dalszego rozwoju procedury modelowania, o czym poniżej.

Ostatnie trzy z pięciu rozdziałów książki służą rozwojowi badań empirycznych.

Po pierwsze, autor szczegółowo tłumaczy pięć faz modelowania: przygotowanie, przekład, analizę strukturalną, analizę funkcjonalną, a także wnioskowanie, walidację i interpretację. Przegląd poszczególnych faz porządkuje szereg zadań badawczych, między innymi formułowanie założeń teoretycznych (w tym ujęć synchronicznych i diachronicznych w analizach przypadku i porównawczej) oraz adresowanie wyzwań wynikających z ingerencji badacza w dobór materiału źródłowego (np. podczas wywiadu pogłębionego, o czym również poniżej). Dużo uwagi poświęcone jest metodom analizy tekstów źródłowych (ogniskowaniu, opracowaniu macierzy sprzężeń czy analizie podukładów indukowanych i dedukowanych w oparciu o identyfikację konceptów i łączników).

Po drugie, autor zaprasza czytelnika do prześledzenia powyższych faz modelowania w dwóch studiach przypadku. Sam wybór studiów potwierdza potencjał szerokiego zastosowania procedury. Obydwa studia uwzględniają różne kategorie aktorów politycznych, odpowiednio premiera Rzeczypospolitej Polskiej Tadeusza Mazowieckiego oraz zespół ekspertów powołany przez rząd Rzeczypospolitej. Obydwa studia bazują również na różnego rodzaju materiałach źródłowych, odpowiednio na fragmentach expose oraz Raportu w sprawie korzyści i kosztów integracji Rzeczypospolitej z Unią Europejską (UE). Obydwa studia, choć dotyczą różnych etapów najnowszej historii politycznej (odpowiednio roku 1989 i 2000), analizują zmiany strategiczne, odpowiednio transformację ustrojową oraz planowaną akcesję Polski do UE.

Studia przypadku prowadzą do wniosków dotyczących głównych założeń i celów premiera i grupy ekspertów, w tym czynników mających, w rozumieniu tych aktorów, warunkować m.in. utrwalenie polskiej demokracji. Na przykład w wizji premiera Mazowieckiego *ideał ojczyzny* miał być nadrzędnym determinantem *celów, do których powinniśmy*

zdążyć. Z kolei *suwerenność, demokratyczność i praworządność* miały warunkować *możliwość uważania państwa za własne, a otwartość Polski na Europę i świat* miała implikować proces *dawania wkładu przez Polskę* i w konsekwencji *tworzenie dóbr materialnych i kulturowych* kraju. Natomiast według zespołu ekspertów *uznanie dla reform w ramach rządów prawa, instytucji demokratycznych i gospodarki rynkowej* miało prowadzić m.in. do *przyjęcia Polski do Rady Europy*. Z kolei *członkostwo Polski w UE* miałyby prowadzić do *utrwalenia modelu demokratycznego* za pośrednictwem *wspólnych europejskich i uznawanych w Polsce wartości*, takich jak *zasady państwa prawa i prawa mniejszości*. Jednocześnie obydwie modelowania wskazują na niejasne komunikowanie niektórych z powyższych konceptów i ich wzajemnych zależności. Dowodzi to odpowiednio niejednoznacznego rozumienia transformacji ustrojowej, wyrażonego w expose premiera, oraz niepełnej, wyłącznie pozytywnej oceny polskiej integracji z Zachodem, jaka została nakreślona w raporcie ekspertów, mającym pierwotnie ocenić zarówno zyski jak i straty.

Powyższe studia przypadku pozostawiają nas z dość ogólnymi wnioskami empirycznymi. Niemniej jednak te studia nie są ukierunkowane na wnioski empiryczne *per se*, ale na praktyczne wyjaśnienie procedury modelowania. Jednocześnie autor książki wskazuje na potrzebę zastosowania szczegółowych teorii celem precyzyjnego określenia celu i kryteriów kolejnych badań empirycznych. Wybór teorii powinien pozwolić na zdefiniowanie potencjalnego wpływu danego aktora politycznego na konkretną transformację polityczną, a następnie na odpowiednie uwzględnienie struktur analizowanych komunikatów. Dotyczy to doboru słów, sensów lub hierarchii przedstawiających cele, racje czy konsekwencje działania aktora w kontekście cech istotowych życia publicznego (np. systemów politycznych) oraz układu zależności pomiędzy wybranymi kategoriami politologicznymi (np. interakcji między partiami politycznymi czy państwami).

Pomimo iż autor książki podkreśla szerokie zastosowanie modelowania, książka nie wyczerpuje dyskusji nad ogromnym potencjałem badawczym tej procedury. Z lektury książki wiemy, że ten potencjał opiera się na co najmniej czterech założeniach, zgodnie z którymi:

- 1) sposób myślenia aktora politycznego wyraża się w języku;
- 2) kategorie poznawcze stosowane w języku są znane również badaczowi;
- 3) sposób myślenia aktora odzwierciedla układ rzeczywistych procesów politycznych;
- 4) modelowanie nie rozstrzyga czy dane działanie aktora opiera się na prawidłowym rozpoznaniu oraz na ile ono jest skuteczne.

Bez pogłębionej dyskusji powyższe założenia mogą ograniczać potencjał modelowania w prawidłowym rozpoznaniu motywacji aktora politycznego i zarazem potencjalnych determinantów transformacji.

Wobec powyższego modelowanie mogłoby nie być odpowiednim narzędziem w analizie procesów, które nie są komunikowane (są niedostępne badaczowi) lub które są komunikowane fałszywie (są dostępne badaczowi, ale prowadzą go do błędnych wniosków). Co więcej, komunikowanie fałszywe może być zamierzone lub niezamierzone. Komunikowanie fałszywe zamierzone może mieć na celu wyeksponowanie pożądanых przez opinię publiczną cech aktora politycznego lub celów jego polityki. W przypadku komunikowania fałszywego niezamierzonego, w skutek choćby uczenia się eksperymentalnego (np. adaptacji kodu kulturowego instytucji UE) lub organizacyjnego (np. „automatycznego” powielania realizacji interesów reprezentowanej organizacji), aktor polityczny może nie w pełni uświadamiać sobie lub odmiennie nazywać – a tym samym nieprawidłowo komunikować badaczowi – stymulowane przez siebie dźwignie transformacyjne.

Dlatego książka mogłaby zaowocować dalszą dyskusją jak minimalizować rolę trzech pierwszych przytoczonych powyżej założeń (poten-

cialnie ograniczających modelowanie), co z kolei minimalizowałoby założenie czwarte. Innymi słowy, aby zmniejszyć ryzyko osiągnięcia fałszywych wyników modelowania w skutek niewłaściwego rozpoznania brakującego lub fałszywego komunikatu, należałoby zweryfikować „rzeczywiste” rozpoznanie przez aktora danych procesów politycznych (i potencjalnie, co jeszcze trudniejsze, ‘rzeczywisty’ wpływ aktora na te procesy). Przedmiotem pogłębionej dyskusji powinna być zatem ocena znaczenia poszczególnych kategorii aktorów i ich komunikatów. Wyższą wartość badawczą mogliby stanowić odpowiednio aktorzy kolektywni i strategie wieloletnie, w odróżnieniu od pojedynczych polityków i decyzji.

Przed wszystkim jednak przedmiotem pogłębionej dyskusji powinien być udział procedury modelowania w tworzeniu nowych (a nie tylko w analizie istniejących) komunikatów. Takie modelowanie mogłoby pozwolić na ponowny wgląd np. w proces formułowania strategii politycznej, uwzględniający bardziej precyzyjnie poszczególne zadania badawcze, takie jak weryfikacja konkretnych konceptów i ich wzajemnych zależności. Książka zwraca już uwagę na znaczenie wywiadów i problem ingerencji badacza. Może to stanowić punkt wyjścia do dyskusji na temat konstruowania wywiadów (potencjalnie również kwestionariuszy i innych metod zbierania danych) w sposób mający wyeksponować ukryte lub nieuświadomione przez aktora politycznego sposoby jego myślenia, np. logiki działania. Ponadto dokładniejsza analiza sposobów myślenia danego aktora, przy dodatkowym zastosowaniu analizy porównawczej obejmującej wizje innych aktorów dynamizujących konkretny proces polityczny, mogłaby dokładniej zweryfikować wpływ tego aktora na ten proces, a tym samym wartość badawczą tego aktora w wyjaśnieniu samego procesu.

Reasumując, książka dra Kasianiuka przedstawia procedurę modelowania jako rzetelną, dającą się kontrolować i mającą szerokie zastosowanie metodę analizy materiałów źródłowych. Autor podejmuje próby

rozwiązania dylematów filozoficznych, teoretycznych i metodologicznych, dowodząc znaczenia komunikatów aktorów politycznych jako materiału źródłowego analiz transformacji politycznych. Książka systematycznie wyjaśnia również samą procedurę modelowania percepcji aktorów, w tym procesy mogące potwierdzić determinanty transformacji i ich wzajemne zależności. Niemniej jednak potencjał badawczy modelowania warty jest pogłębionej dyskusji w odniesieniu do redukcji ryzyka braku dostępności lub fałszywości komunikatów. Przede wszystkim należałoby przemyśleć rolę wywiadów jako metody służącej weryfikacji „rzeczywistych”, wymaganych w modelowaniu konceptów i ich zależności.

Od Redakcji

Recenzowana książka dostępna jest do pobrania pod adresem:

<https://www.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2015/03/modelowanie-percepcji-transformacji-politycznej-podejscie-systemowe.pdf>

DOI: 10.6084/m9.figshare.13235369